



Т.Л. Лузан,
аспірантка кафедри
цивільного права та процесу
Львівського національного
університету
імені Івана Франка,
головний консультант
управління кадрової роботи
Верховного Суду України

Summary

The article deals with the issues of procedure and results from changes in composition of persons in the civil proceedings: replacing improper defendant and procedural succession of parties and third parties involved in the case. Also, the author proposes ways to remove the shortcomings of the civil procedure law regulating the explored legal institutions

Зміна складу осіб, які беруть участь у справі в цивільному процесі

Заміна неналежного відповідача та процесуальне правонаступництво сторін і третіх осіб зумовлює зміну складу осіб, які беруть участь у справі в цивільному процесі. Зміна цих учасників цивільного процесу у випадках, передбачених законодавством, сприяє швидкому та ефективному розгляду і вирішенню цивільної справи, а також економії коштів держави й осіб, які беруть участь у справі.

На момент відкриття провадження у цивільній справі не завжди достовірно відомо, чи є відповідач належним. Якщо під час судового розгляду буде встановлено, що особа, до якої пред'явлено позов, не повинна відповідати за ним, оскільки не є учасником спірних матеріальних правовідносин, то суд має у позові відмовити. Позивач, у свою чергу, мав би знову звертатися до суду із позовом вже до належного відповідача.

Неналежний відповідач — це особа, притягнена позивачем як відповідач, стосовно якої встановлено, що вона не повинна відповідати за пред'явленим позовом за наявності даних про те, що обов'язок задовольнити вимогу позивача покладено на іншу особу — належного відповідача

«Натомість, з метою процесуальної економії та забезпечення ефективного судового розгляду та швидкого захисту порушених прав у цивільному процесуальному законодавстві існує інститут заміни неналежного відповідача. Його сутність полягає у тому, щоб, не припиняючи провадження у справі, замінити неналежного відповідача належним і саме щодо останнього вирішити заявлений позов»¹.

М. Треушніков вважає, що неналежним відповідачем є особа, стосовно якої виключається припущення про те, що вона є суб'єктом спірного матеріального правовідношення².

Однак В. Комаров зазначає, що для правильного вирішення питання про визнання неналежним відповідача недостатньо встановити відсутність обов'язку відповідати за даним позовом. У такому випадку суд має ухвалити рішення про відмову в задоволенні позову. Щоб визнати

¹ Кравчук В.М., Угриновська О.І. Науково-практичний коментар Цивільного процесуального кодексу України. — К., 2006. — С. 124.

² Див.: Треушніков М.К. Практикум по гражданскому процессуальному праву. — М., 1991. — С. 40.

відповідача неналежним, суд повинен мати дані про те, що обов'язок відповідати за позовом належить іншій особі. Тому неналежний відповідач — це особа, притягнена позивачем як відповідач, стосовно якої встановлено, що вона не повинна відповідати за пред'явленим позовом за наявності даних про те, що обов'язок задовольнити вимогу позивача покладено на іншу особу — належного відповідача³.

Наведене визначення поняття неналежного відповідача найбільш точно відповідає цьому правовому інституту. Отже, установити, чи належить обов'язок відповідати за позовом відповідачу можливо, насамперед, за суб'єктивним складом спірного матеріального правовідношення та доказами, поданими у цивільній справі.

Згідно зі ст. 119 Цивільного процесуального кодексу України (далі — ЦПК) позовна заява повинна містити ім'я (найменування) відповідача, його місце проживання (перебування) або місцезнаходження, поштовий індекс, номери засобів зв'язку, якщо такі відомі, а також виклад обставин, якими позивач обґрунтовує свої вимоги (підставу позову). Таким чином, саме позивач (або особи, які порушують процес на захист прав, свобод та інтересів інших осіб) вказує, що особа, яка порушила його матеріальне право, є тим відповідачем, який зазначений у позовній заяві.

Відповідно до п. 8 постанови Пленуму Верховного Суду України «Про застосування норм цивільного процесуального законодавства при розгляді справ у суді першої інстанції» від 12 червня 2009 р. № 2 пред'явлення позову до неналежного відповідача не є підставою для відмови у відкритті провадження у справі чи залишення заяви без руху, оскільки заміна неналежного відповідача здійснюється в порядку, визначеному ст. 33 ЦПК.

Згідно з ч. 1 ст. 33 ЦПК суд за клопотанням позивача, не припиняючи розгляду справи, замінює первісного відповідача належним відповідачем, якщо позов пред'явлено не до тієї особи, яка має відповідати за позовом, або залучає до участі у справі іншу особу як співвідповідача.

Отже, можна зробити висновок, що суд зобов'язаний вчинити одну з двох процесуальних дій:

- замінити неналежного відповідача;
- залучити до участі у справі іншу особу як співвідповідача.

Тому можливі такі варіанти вирішення питання заміни неналежного відповідача: 1) за клопотанням позивача суд здійснює заміну неналежного відповідача (залучає до участі у справі іншу особу як співвідповідача); 2) суд встановлює, що первісний відповідач є неналежним і позивач згоден на його вибуття зі справи, а оскільки належного відповідача немає, суд закриває провадження у справі у зв'язку із відмовою позивача від позову; 3) якщо за таких самих обставин позивач не згоден на вибуття неналежного відповідача, то суд розглядає справу по суті й ухвалює рішення про відмову в задоволенні позову.

Можливість залучення до участі у справі іншої особи як співвідповідача була виправданою до внесення змін у ч. 1 ст. 33 ЦПК, коли заміна відповідача могла відбуватися за ініціативою суду без згоди позивача

Так, у зазначеній статті ЦПК об'єднано два процесуальні інститути: заміни неналежного відповідача та залучення співвідповідачів⁴.

Однак можливість залучення до участі у справі іншої особи як співвідповідача була виправданою до внесення змін у ч. 1 ст. 33 ЦПК, коли заміна відповідача могла відбуватися за ініціативою суду без згоди позивача. А саме, у разі відсутності згоди на це позивача суд залучав до участі у справі іншу особу як співвідповідача.

У результаті аналізу чинної ст. 33 ЦПК можна зробити висновок, що суд за своєю ініціативою визначає неналежність відповідача та за згодою позивача залучає до участі у справі іншу особу як співвідповідача.

Але виникає питання, чи є доречним закріплення такого процесуального права за судом? Адже якщо суд виявить, що у відповідача немає обов'язку відповідати за позовом, то слід про це повідомити позивачеві. Якщо ж позивач буде наполягати на розгляді справи за участю саме відповідача, зазначеного в позовній заяві, то суд зобов'язаний продовжити розгляд справи по суті та відмовити позивачеві у задоволенні позову. Інакше позивачеві варто подати відповідне клопотання як вияв згоди на заміну неналежного відповідача у справі.

На обґрунтування зазначеного положення доцільно навести приклад із судової практики. Ухвалою Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 30 травня 2012 р. у справі № 6-24513св11 рішення Шевченківського районного суду м. Києва

³ Див.: Комаров В.В., Бигун В.А., Баранкова В.В. Проблеми науки гражданского процессуального права. — Х., 2002. — С. 136.

⁴ Див.: Цивільний процесуальний кодекс України: Науково-практичний коментар: У 2 т. / За заг. ред. С.Я. Фурси. — К., 2010. — Т. 1. — С. 175.

від 9 березня 2011 р. та ухвала апеляційного суду м. Києва від 24 травня 2011 р. були скасовані.

Під час розгляду справи в суді першої інстанції відповідач (Київська міська державна адміністрація; далі — КМДА) заявив клопотання про залучення до участі у справі як належного відповідача Міністерство юстиції України (далі — Мін'юст).

Можливість заміни неналежного відповідача виникає лише за клопотанням позивача, у якому визначено належного відповідача. Тобто, суд не має за своєю ініціативою проводити таку заміну, інакше порушується принцип диспозитивності цивільного процесу. Якщо ж позивач у клопотанні вказує на декількох осіб як на порушників своїх прав без визначення відповідача неналежним, то наслідком буде не заміна неналежного відповідача, а виникнення пасивної процесуальної співучасті. Тому необхідно внести відповідні зміни до ч. 1 ст. 33 ЦПК

Ураховуючи вимоги, викладені у ч. 1 ст. 33 ЦПК, суд залучив до участі у справі як відповідача Мін'юст, однак не вирішив спір щодо нього, оскільки позивач заявляв позовні вимоги лише до КМДА.

В ухвалі Вищий спеціалізований суд України з розгляду цивільних і кримінальних справ указав, що залучення Мін'юсту до участі у справі на підставі клопотання відповідача, а не позивача вирішального значення в даному випадку не має.

З такою позицією суду касаційної інстанції можна погодитися лише формально. Адже дійсно, суд за своєю ініціативою може визначити, чи відповідач є належним. Однак у розглядуваному випадку залучення до участі у справі Мін'юсту суд мотивував клопотанням первісного відповідача, який зацікавлений у визнанні його неналежним відповідачем. Крім того, видається, що суд першої інстанції не взяв до уваги думку позивача щодо заміни у справі неналежного відповідача. Та, як наслідок, постановив незаконне і необґрунтоване рішення, що в результаті скасував ухвалою Вищий спеціалізований суд України з розгляду цивільних і кримінальних справ.

Отже, внесення відповідних змін до ч. 1 ст. 33 ЦПК, у результаті яких заміна неналежного відповідача буде відбуватися лише за клопотанням позивача, є нагальним.

Варто погодитися з думкою багатьох учених, що поняття «співвідповідач» помилково вказує на процесуальний інститут співучасті. Адже в розглядуваному випадку предметом спору не є спільні або однорідні права та обов'язки

співвідповідачів, їхні права та обов'язки не виникають з однієї підстави.

Тому вважаємо, що заміна неналежного відповідача має відбуватися лише за клопотанням позивача, в якому необхідно обґрунтувати підстави визнання відповідача неналежним. Крім того, у цьому клопотанні позивач зобов'язаний зазначити особу, яку він вважає належним відповідачем. Інакше суд буде позбавлений можливості здійснити таку заміну.

Отже, на нашу думку, можливість заміни неналежного відповідача виникає лише за клопотанням позивача, у якому визначено належного відповідача. Тобто, суд не має за своєю ініціативою проводити таку заміну, інакше порушується принцип диспозитивності цивільного процесу. Якщо ж позивач у клопотанні вказує на декількох осіб як на порушників своїх прав без визначення відповідача неналежним, то наслідком буде не заміна неналежного відповідача, а виникнення пасивної процесуальної співучасті. Тому необхідно внести відповідні зміни до ч. 1 ст. 33 ЦПК.

Навіть якщо позивач дає згоду на вибуття неналежного відповідача з процесу, суди мають враховувати думку останнього і, якщо він наполягає на вирішенні справи щодо заявленого до нього позову, залучити його до участі у справі як співвідповідача та вказати у рішенні про відмову в задоволенні позову стосовно нього

Але постає питання, чи може суд відмовити у задоволенні клопотання позивача про заміну неналежного відповідача, якщо, наприклад, вважає, що позивач звернувся до належного відповідача? Зі змісту ч. 1 ст. 33 ЦПК можна зробити висновок, що ні. Так, якщо позивач виявив відповідне бажання, то суд змушений, дотримуючись принципу диспозитивності, задовольнити таке клопотання. Адже, як вже зазначалось, саме позивач визначає особу, до якої звертає через суд свої матеріально-правові вимоги. Однак вважаємо, що, дотримуючись принципу змагальності сторін, суд зобов'язаний роз'яснити позивачеві наслідки вчинення такої процесуальної дії.

Нормами ЦПК не передбачено як умову заміни неналежного відповідача належним згоду неналежного відповідача. Проте в судах позицію неналежного відповідача враховують, якщо він вимагає розгляду справи по суті і прийняття

щодо нього рішення про відмову в задоволенні позову як реабілітуючої підстави. Тобто, навіть якщо позивач дає згоду на вибуття неналежного відповідача з процесу, суди мають враховувати думку останнього і, якщо він наполягає на вирішенні справи щодо заявленого до нього позову, залучити його до участі у справі як співвідповідача та вказати у рішенні про відмову в задоволенні позову стосовно нього ⁵.

Тому відповідно до статей 35, 36 ЦПК суд уповноважений за ініціативою неналежного відповідача залучити його до участі у справі у статусі третьої особи, яка не заявляє самостійних вимог щодо предмета спору. Таким чином, не буде порушено вимог ЦПК, а неналежний відповідач матиме можливість брати участь у розгляді справи та буде наділений загальними процесуальними правами сторін

Та чи уповноважений суд в такому випадку залучати до участі у справі неналежного відповідача, якщо позивач не дає на це своєї згоди? Згідно з ч. 1 ст. 11 ЦПК суд розглядає цивільні справи не інакше як за зверненням фізичних чи юридичних осіб, поданим відповідно до цього Кодексу, у межах заявлених ними вимог. Як вже зазначалось, саме позивач визначає особу, до якої звертає через суд свої матеріально-правові вимоги та вказує на відповідача як на порушника своїх прав. Якщо позивач визнає відповідача неналежним, то відповідач «виходить» за межі спірних матеріальних правовідносин. Залучення у такому випадку неналежного відповідача як співвідповідача суперечить принципу диспозитивності та процесуальному статусу відповідача у цивільній справі.

Тому відповідно до статей 35, 36 ЦПК суд уповноважений за ініціативою неналежного відповідача залучити його до участі у справі у статусі третьої особи, яка не заявляє самостійних вимог щодо предмета спору. Таким чином, не буде порушено вимог ЦПК, а неналежний відповідач матиме можливість брати участь у розгляді справи та буде наділений загальними процесуальними правами сторін.

Дотримуючись приписів ч. 1 ст. 33 ЦПК, суд здійснює заміну неналежного відповідача, не припиняючи розгляду справи. Однак згідно з ч. 2 ст. 33 ЦПК за клопотанням нового відповідача або залученого співвідповідача справа розглядається спочатку. Тобто, усі докази у цій справі слід досліджувати заново.

Заміна первісного відповідача або залучення співвідповідача можливе лише до ухвалення рішення суду, про що суд постановляє відповідну

ухвалу, яку оформляють окремим документом. Така заміна також може бути здійснена на стадії попереднього судового розгляду.

Наприклад, відповідно до ухвали, постановленої 19 березня 2010 р. у справі № 6-99/10, Залізничний районний суд м. Львова замінив неналежного відповідача належним. Ця справа є цікавою тим, що в ній відповідачем була військова частина А, з компетенції якої виключили

ряд повноважень та передали військовій частині Б, у зв'язку з чим військова частина А не могла бути належним відповідачем у справі. Водночас військова частина Б відповідно до ряду локальних нормативно-правових актів не стала правонаступником військової частини А, а лише набула певні повноваження, унаслідок чого стала належним відповідачем у справі.

У законодавстві не передбачено можливості заміни вже заміненого неналежного відповідача. Така ситуація може виникнути, якщо під час вирішення питання про заміну первісного неналежного відповідача належним суд припускається помилки. Ця помилка може полягати в заміні належного відповідача (тоді той відповідач, який вступає у процес на заміну, є неналежним, отже, потребує заміни) або в заміні неналежного відповідача іншим, але теж неналежним відповідачем.

У законодавстві не передбачено можливості заміни вже заміненого неналежного відповідача. Така ситуація може виникнути, якщо під час вирішення питання про заміну первісного неналежного відповідача належним суд припускається помилки. Ця помилка може полягати в заміні належного відповідача (тоді той відповідач, який вступає у процес на заміну, є неналежним, отже, потребує заміни) або в заміні неналежного відповідача іншим, але теж неналежним відповідачем.

На думку В. Кравчука та О. Угриновської, «у цих випадках можна проводити повторну заміну неналежного відповідача» ⁶.

Але у зв'язку зі змінами у ч. 1 ст. 33 ЦПК заміна неналежного відповідача відбувається лише за клопотанням позивача, тому надання йому можливості безкінечної заміни відповідача може призвести до зловживання позивачем своїми процесуальними правами. Тобто, судовий процес може затягуватися за бажанням саме позивача. Тому вважаємо, що немає необхідності повторно замінювати неналежного відповідача. Адже у разі відмови в задоволенні позовних вимог позивач не буде позбавлений можливості повторного звернення до іншої особи. Крім того, йому знову доведеться понести судові витрати, що буде інструментом перешкоджання у зловживанні позивачем своїми процесуальними правами.

Слід зазначити, що в чинному ЦПК не передбачено можливості заміни неналежного позивача судом. Адже заміна позивача за ініціативою суду суперечить принципу диспозитивності.

⁵ Див.: Кравчук В.М., Угриновська О.І. Зазнач. праця. — С. 126.

⁶ Кравчук В.М., Угриновська О.І. Зазнач. праця. — С. 128—129.

У разі, якщо суд установить неналежність позивача, то він має ухвалити рішення про відмову в задоволенні позовних вимог, оскільки неналежним позивачем є особа, якій не належить право вимоги за пред'явленим позовом. Заміна позивача відбувається лише у випадку процесуального правонаступництва.

Слід погодитись із думкою В. Комарова, що «матеріальне правонаступництво може бути універсальним або сингулярним, однак процесуальне правонаступництво, хоча і є наслідком правонаступництва у матеріальному праві, завжди універсальне, оскільки в цивільному процесі правонаступник повністю замінює правопередника і користується комплексом процесуальних прав та обов'язків сторони»

Процесуальне правонаступництво, як і заміна неналежного відповідача, означає зміну суб'єктного складу учасників спору. Згідно зі ст. 37 ЦПК правонаступництво можна визначити як заміну сторони чи третьої особи у спірних або встановлених судом правовідносинах у разі їх вибуття з цивільної справи ⁷.

М. Штефан визначає процесуальне правонаступництво як заміну сторін іншими особами, коли їх матеріальні права та обов'язки в спірних або встановлених судом правовідносинах переходять до цих осіб. А також указує, що процесуальне правонаступництво можливе і для третіх осіб ⁸.

Виокремлюють такі ознаки процесуального правонаступництва:

1) перехід прав або обов'язків суб'єкта спірного правовідношення до іншої особи впродовж процесу;

2) заміна іншою особою, яка не брала участі у справі, особи, яка є позивачем або відповідачем;

3) перехід процесуальних прав та обов'язків від правопередника до правонаступника ⁹.

Правонаступництво настає у разі зміни суб'єктів права або обов'язку в матеріальних правовідносинах. Процесуальне правонаступництво можливе на будь-якій стадії процесу.

Залежно від обсягу правонаступництва розрізняють універсальне (повне) і сингулярне (часткове) правонаступництво. У разі смерті (оголошення померлою) фізичної особи і припинення юридичної особи настає універсальне правонаступництво, у випадку заміни кредитора чи боржника у зобов'язанні, а також в інших випадках заміни особи у відносинах, щодо яких виник спір, — сингулярне.

Слід погодитись із думкою В. Комарова, що «матеріальне правонаступництво може бути універсальним або сингулярним, однак процесуальне правонаступництво, хоча і є наслідком правонаступництва у матеріальному праві, завжди універсальне, оскільки в цивільному процесі правонаступник повністю замінює правопередника і користується комплексом процесуальних прав та обов'язків сторони» ¹⁰.

Смерть фізичної особи — це одна з підстав процесуального правонаступництва. Однак відповідно до ст. 1219 Цивільного кодексу України (далі — ЦК) до складу спадщини не входять права та обов'язки, що нерозривно пов'язані з особою спадкодавця, зокрема:

1) особисті немайнові права;

2) право на участь у товариствах та право членства в об'єднаннях громадян, якщо інше не встановлено законом або їх установчими документами;

3) право на відшкодування шкоди, завданої каліцтвом або іншим ушкодженням здоров'я;

4) права на аліменти, пенсію, допомогу або інші виплати, встановлені законом;

5) права та обов'язки, що впливають із зобов'язання, яке нерозривно пов'язане з особою боржника або кредитора і у зв'язку з цим не може бути виконане іншою особою.

Тобто, матеріальне правонаступництво у цьому випадку, а отже і процесуальне, неможливе.

Необхідно зазначити, що суди першої та апеляційної інстанцій систематично припускаються помилок у вирішенні питання щодо можливості процесуального правонаступництва після смерті фізичної особи та безпідставно закривають провадження у таких справах, оскільки відносять майнові права (права та обов'язки на нерухоме і рухоме майно, за кредитним договором тощо) до особистих немайнових. Такі помилки змушений усувати суд касаційної інстанції (наприклад, ухвали Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 13 березня 2013 р. у справі № 6-36788св12, від 30 січня 2013 р. у справі № 6-44173св12, від 3 жовтня 2012 р. у справі № 6-48149св12).

Може виникнути питання, чи допускається правонаступництво у справі за позовом про переведення прав та обов'язків покупця при

⁷ Див.: Кравчук В.М., Угриновська О.І. Зазнач. праця. — С. 140.

⁸ Див.: Штефан М.Й. Цивільний процес. <http://vuslib.net/beta3/html/1/12661>

⁹ Див.: Гражданский процесс: Учеб. / С.Н. Абрамов, В.П. Чапурский, З.И. Шкундин; Под общ. ред. С.Н. Абрамова. — М., 1948. — С. 100.

¹⁰ Див.: Комаров В.В., Бигун В.А., Баранкова В.В. Зазнач. праця. — С. 136 (Переклад автора).

порушенні переважного права купівлі частки у праві спільної часткової власності?

Згідно з ч. 4 ст. 362 ЦК у разі продажу частки у праві спільної часткової власності з порушенням переважного права купівлі співвласник може пред'явити до суду позов про переведення на нього прав та обов'язків покупця. Якщо такий позов був пред'явлений, однак в ході розгляду справи позивач помер й у нього є спадкоємці, які бажають вступити у справу, то слід зважати на таке.

У ст. 1218 ЦК закріплено, що до складу спадщини входять усі права та обов'язки, які належали спадкодавцеві на момент відкриття спадщини і не припинилися внаслідок його смерті.

У випадку ліквідації юридичної особи матеріальне і, як наслідок, процесуальне правонаступництво не виникає. Отже, процесуальне правонаступництво у цивільній справі може виникнути тільки в разі реорганізації юридичної особи

Переважне право купівлі частки у праві спільної часткової власності за своїм змістом є правом майновим і не належить до тих прав, які з огляду на ст. 1219 ЦК є особистими й щодо яких правонаступництво не виникає. Адже право учасника часткової власності вимагати на підставі ч. 4 ст. 362 ЦК переведення на нього прав та обов'язків покупця у разі продажу частки у праві спільної часткової власності з порушенням його переважного права купівлі частки, що продається, за своїм правовим характером похідне від самого переважного права на купівлю цієї частки. Здійснення зазначеного права не пов'язане з певною особою, тому це право може здійснюватися і спадкоємцями цієї особи на передбачених законом умовах.

Також варто зазначити, що за змістом ч. 1 ст. 46 Закону від 15 травня 2003 р. № 755-IV «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб — підприємців» смерть фізичної особи — підприємця зумовлює державну реєстрацію припинення підприємницької діяльності такої особи, а згідно з ч. 3 цієї статті з дати внесення до Єдиного державного реєстру запису про державну реєстрацію припинення підприємницької діяльності фізичної особи — підприємця така особа позбавляється статусу підприємця.

Таким чином, смерть фізичної особи — підприємця, яка пред'явила позов, пов'язаний з її діяльністю, унеможливує подальше здійснення судочинства у справі стосовно даної особи. Тому провадження у справі підлягає

закриттю з підстави, передбаченої п. 7 ст. 205 ЦПК¹¹.

Відповідно до ч. 1 ст. 104 ЦК юридична особа припиняється в результаті передання всього свого майна, прав та обов'язків іншим юридичним особам — правонаступникам (злиття, приєднання, поділу, перетворення) або в результаті ліквідації. Тобто, у випадку ліквідації юридичної особи матеріальне і, як наслідок, процесуальне правонаступництво не виникає. Отже, процесуальне правонаступництво у цивільній справі може виникнути тільки в разі реорганізації юридичної особи.

Наступна підстава виникнення цивільного правонаступництва — це заміна кредитора чи боржника у зобов'язанні. Згідно зі ст. 512 ЦК кредитор у зобов'язанні може бути замінений іншою особою внаслідок:

- 1) передання ним своїх прав іншій особі за правочином (відступлення права вимоги);
- 2) правонаступництва;
- 3) виконання обов'язку боржника поручителем або заставодавцем (майновим поручителем);
- 4) виконання обов'язку боржника третьою особою.

Цей перелік не є вичерпним. Наприклад, у ст. 515 ЦК закріплено, що заміна кредитора не допускається у зобов'язаннях, нерозривно пов'язаних з особою кредитора, зокрема, у зобов'язаннях про відшкодування шкоди, завданої каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'я або смертю, а відповідно до ст. 993 ЦК — перехід до страховика прав страхувальника щодо особи, відповідальної за завдані збитки. Кредитор у зобов'язанні не може бути замінений, якщо це встановлено договором або законом.

Варто зауважити, що відповідно до певних нормативно-правових актів відступлення права вимоги може не допускатися. Наприклад, згідно з п. 133 розд. VII Статуту залізниць України передача іншим організаціям або громадянам права на пред'явлення претензій та позовів не допускається, за винятком випадків передачі такого права вантажовідправником вантажоодержувачу або вантажоодержувачем вантажовідправнику, а також вантажовідправником або вантажоодержувачем вищій організації або уповноваженій особі, яка виступає від їх імені.

¹¹ Див.: Балюк М.І., Луспеник Д.Д. Практика застосування цивільного процесуального кодексу України (цивільний процес у питаннях і відповідях). Коментарії, рекомендації, пропозиції. — Х., 2008. — С. 105—106.

Відповідно до ст. 520 ЦК боржник у зобов'язанні може бути замінений іншою особою (переведення боргу) лише за згодою кредитора, якщо інше не передбачено законом.

Правонаступників може бути декілька. Кожен із них має право вступити у справу замість особи, яка вибула. Як наслідок, може виникнути процесуальна співучасть навіть у випадку, коли її не було під час подання позову.

«Між правонаступниками може виникнути судовий спір щодо обсягу правонаступництва. Так само первісний позивач може доводити безпідставність правонаступництва. До вирішення цих спорів суд зобов'язаний зупинити провадження у справі на підставі п. 4 ч. 1 ст. 201 ЦПК України. Отже, заміна первісного позивача кількома правонаступниками або ініціювання судових спорів між первісним позивачем і правонаступником може використовуватись також для затягування розгляду справи»¹².

¹² Кравчук В.М., Угриновська О.І. Знач. праця. — С. 142.

Не можемо погодитися з думкою В. Комарова, що «процесуальне правонаступництво відповідача можливе лише в тому випадку, коли позивач дає згоду на продовження процесу з новим відповідачем»¹³. У випадку, якщо позивач не бажає продовжувати процес, його дії слід тлумачити як відмову від позову та закривати провадження у справі на підставі п. 3 ч. 1 ст. 205 ЦПК.

Отже, на відміну від заміни неналежного відповідача, відповідно до пунктів 1, 2 ч. 1 ст. 201 ЦПК у разі процесуального правонаступництва суд зупиняє провадження у справі.

Крім того, у ч. 2 ст. 37 ЦПК встановлено, що всі дії, вчинені в цивільному процесі до вступу правонаступника, обов'язкові для нього так само, як вони були обов'язкові для особи, яку він змінив. Тому в разі заміни неналежного відповідача провадження у справі починається заново, а в разі правонаступництва — поновлюється.

¹³ Комаров В.В. Цивільне процесуальне право України. — Х., 1992. — С. 81.

До відома авторів

До розгляду у «Віснику Верховного Суду України» приймаються оригінали авторських статей/матеріалів обсягом не більше одного авторського аркуша (40 тис. знаків) українською мовою у друкованому та електронному вигляді (формат текстового файла .rtf або .doc, кегль шрифту 14 pt, інтервал між рядками 1.5). Рукописні оригінали не приймаються.

Оригінал має бути обов'язково підписаний автором (усіма співавторами). До нього додаються фото авторів (розмір 10×15 см), віддруковане на фотопапері без тиснення або записане на електронному носії (формат відповідного файла .jpg розміром від 1 Мб), а також короткі анкетні дані: прізвище, ім'я та по батькові, місце роботи, посада, вчений ступінь, адреса (із зазначенням поштового індексу та адміністративного району, в тому числі у місті), контактні телефони, факс, адреса електронної пошти, ідентифікаційний номер, письмовий дозвіл видавництву на обробку та зберігання персональних даних. Ілюстрації (фотографії) до тексту також мають супроводжуватися відповідними підписами.

Відповідно до вимог ВАК наукові статті повинні мати такі необхідні елементи: постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок

із важливими науковими чи практичними завданнями; аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких пропонується розв'язання цієї проблеми і на які спирається автор, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, яким присвячується означена стаття; формулювання цілей статті (постановка завдання); виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів; висновки з проведеного дослідження і перспективи подальших розвідок у цьому напрямі.

До тексту статті долучається анотація (у середньому — 500 друкованих знаків) українською мовою, а також рішення кафедри вузу чи відділу наукової установи про рекомендацію статті до опублікування.

Якщо статтю або окремі її фрагменти (цитати, епіграф тощо) перекладено українською мовою з російської, англійської або іншої іноземної мови, необхідно надати ксерокопію оригіналу.

Автори мають дотримуватися таких вимог до оформлення посилань на літературні джерела: зазначати прізвища авторів, укладачів, відповідальних редакторів та ін., видавництво, рік і місце видання, загальну кількість сторінок

або номер сторінки, з якої взято цитату. Бібліографічний опис іноземних джерел потрібно подавати мовою оригіналу, долаючи до статті ксерокопії титульних сторінок цих видань. Нумерація виносков має бути єдиною для всієї статті (а не для кожної сторінки окремо), наводити їх слід на відповідних сторінках, а не в кінці статті.

При посиланні на нормативно-правовий акт необхідно зазначити його повну назву, дату прийняття, номер (для відомчих — коли і ким затверджено), коли й за яким номером зареєстровано в Міністерстві юстиції України, а також офіційне джерело опублікування первісного тексту та змін і доповнень.

Автори не повинні передавати ці ж матеріали іншим виданням до вирішення питання про їх опублікування у «Віснику Верховного Суду України». Редакція може не поділяти думку авторів статей. Відповідальність за достовірність інформації, що міститься в опублікованих матеріалах, точність посилань на нормативні акти й інші джерела несуть автори.

Рукописи повертаються лише в разі, коли буде визнано доцільним їх доопрацювання. Редакція має право редагувати, скорочувати надіслані матеріали та змінювати їхні назви з подальшим погодженням із автором.